

naud – M. G. de Slane), Paris 1840, s. 464; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mu'ayyide*, II, 632-633; III, 272, 331-332; İbnü'l-Hümâî, *Fethü'l-kadir* (Bulak), I, 522; İbn Kutluboğa, *Tâcüt'terâcim fi men şan-nefe mine'l-Hanefiyye* (nşr. İbrâhîm Sâlih), Beyrut 1412/1992, s. 196; *Keşfü'z-zunûn*, I, 353, 852, 857; II, 1182, 1247-1250; Leknevi, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 147; C. Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-lugati'l-'Arabiyye*, Kahire 1911, III, 110; Serkis, *Mu'cem*, I, 1007-1008; Brockelmann, *GAL*, I, 470-471; *Suppl.*, I, 650-651, 850; *Hediyetü'l-'ârifin*, II, 106; Celâleddin Hümâî, *Hayyâminâme*, Tahran 1346 hş., I, 70; M. Ali Müderris, *Reyhânetü'l-edeb*, Tebriz 1347 hş., II, 443; Yusuf Ziya Kavakı, *XI ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Mâvâra' al-Nahr İslam Hukukçuları*, Ankara 1976, s. 137; Ramazan Şeşen, *Ne-vâdirü'l-mahtûâtü'l-'Arabiyye fi mektebâti Türkiye*, Beyrut 1400/1980, II, 75-76; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 27; M. Muîn, *Ferheng-i Fârsî*, Tahran 1364 hş., V, 735, 775; Ebû'l-Kâsım Kurbânî, *Zindeginâme-i Riyâzîdânân-ı Devre-i İslâmî*, Tahran 1365 hş., s. 88, 201, 261, 463; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 58-59; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'elli-fîn*, Beyrut 1414/1993, III, 374, 652, 851; Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İstanbul 1997, I, 245-246; Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr., *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi*, İstanbul 1999, I, 42, 86-87; a.mlf. – B. A. Rosenfeld, *Mathematicians, Astronomers and Other Scholars of Islamic Civilization and Their Works (7th-19th c.)*, İstanbul 2003, s. 193-194; Recep Cici, *Osmanlı Dönemi İslam Hukuku Çalışmaları: Kuruluş-tan Fatih Devrinin Sonuna Kadar*, Bursa 2001, s. 51, 117-118, 319; R. Paret, "Secâvendî", *İA*, X, 302; R. Sellheim, "al-Sa'dîwandi", *EF* (İng.), VIII, 739-740; Dihhudâ, *Luğatnâme* (Muîn), VIII, 12069, 12080.

AHMET ÖZEL

ğına dair bir bilgisinin bulunmadığını ayrıca ifade etmektedir. İbnü'l-Kıftî'nin onun tefsirinden söz ederken hacminin küçük olmasına rağmen önemli ve faydalı yanlarına işaret etmesi, Zehebî'nin *Kitâbü'l-Vakf ve'l-ibtidâ'* adlı eserini zikrederken bu çalışmanın müellifin derinliğini gösterdiğini belirtmesi onu ancak eserleriyle değerlendirilebildiklerini göstermektedir. İbnü'l-Kıftî, Secâvendî'nin vefat tarihi için "VI. asrın ortaları" ifadesinin kullanırken Safedî bu tarihi 560 (1165) olarak zikretmiş, daha sonraki müellifler aynı tarihi tekrarlamıştır.

Secâvendî özellikle kıraat ve Kur'an'da vakıf yerleri hakkındaki çalışmalarıyla tanınmıştır. Kendisinden önce Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, Ebû Ca'fer en-Nehhâs, Ebû Amr ed-Dânî gibi müellifler vakıf ve ibtidâ konusunu işleyen eserler kaleme almışsa da mushaf yazımında onun kullandığı terimler ve rumuzlar kabul görerek yaygınlık kazanmıştır. Günümüzde de pek çok İslâm ülkesinde basılan mushaflarda onun sistemi dikkate alınmakta ve onun kullandığı rumuzlar kullanılmaktadır. İbnü'l-Enbârî vakıf yerleri için tâm, hasen, kabih; Ebû Amr ed-Dânî tâm muhtâr, kâfin câiz, sâlih (hasen) mefhum, kabih metrûk gibi terimler kullanırken Secâvendî lâzım (م), mutlak (ط), câiz (ج), mücevvez li-vechin (ج), murahhas li-zarûretin (ص) terimleri-

ni belirlemiş, vakfın câiz olmadığı yerlere de lâm-elif (ل) koymuştur.

Eserleri. 1. *'Aynü'l-me'ânî fi tefsiri's-seb'i'l-meğânî*. Daha sonra yazılan bazı tefsirlerin kaynakları arasında yer alan mukaddimesinde tefsir usulü, Mekki-Medenî âyetler, nâsih-mensuh gibi konular üzerinde durulan, kıraat imamları ile râvilerine yer verilen eserde dil ve kıraat farklılıkları ele alınmış, sûre başlarında o sûredeki harf, kelime ve âyet sayısı belirtilmiş, âyetlerdeki vakıf noktaları gösterilmiş ve nüzûl sebeplerine işaret edilmiş, ahkâm âyetlerinde kısa fıkhi izahlar yapılmış ve mezhlep imamlarının görüşleri kaydedilmiştir (yazma nüshaları için bk. *el-Fihristü's-şâmil*, I, 204; Mollaibrahimoğlu, s. 105). Hammed el-Yahyâ, tefsirin Nisâ sûresinin sonuna kadar olan bölümünü doktora tezi olarak tahkik etmiştir. Eserin müellifin oğlu Ahmed es-Secâvendî tarafından *İnsânü'nü 'Aynü'l-me'ânî* adıyla ihtisar edildiği belirtiliyorsa da Mollaibrahimoğlu'na göre (s. 114) bu çalışma *'Aynü'l-me'ânî* den de yararlanılarak yazılmış muhtasar bir tefsirdir. 2. *'İlelû'l-vukûf (el-Vakfû ve'l-ibtidâ'ü'l-kebîr)*. Müellifin aynı konuda yaptığı iki çalışmadan hacimli olanıdır. Eser Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-İdî tarafından tahkik edilerek neşredilmiştir (I-III, Riyad 1415/1994). Muhsin Hâşim Dervîş de kitap üzerinde doktora çalışma-

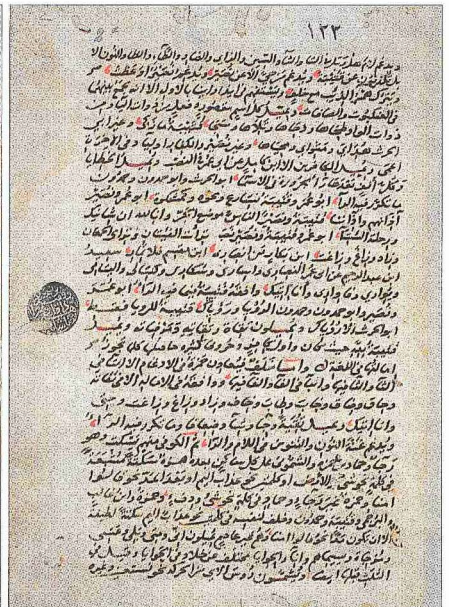
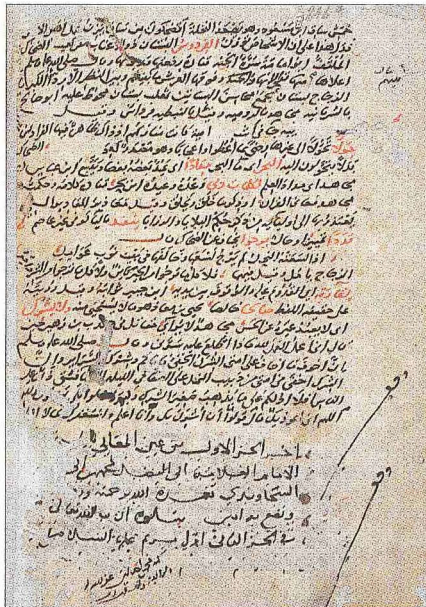
SECÂVENDÎ, Muhammed b. Tayfûr (محمد بن طيفور السجائوني)

Ebû Abdillâh (Ebû Ca'fer) Muhammed
b. Tayfûr es-Secâvendî el-Gaznevî
(ö. 560/1165)

Tefsir ve kıraat âlimi.

Hayatına dair yeterli bilgi yoktur. Sistân bölgesinde (Dihhudâ, VIII, 12080) Rudolf Sellheim'in tanımlamasına göre Kâbil ile Gazne arasında bir köy olan Segâvend'de (Arapça'da Secâvend) doğmuş olmalı ki bu nisbe ile meşhur olmuştur. Gaznevî nisbesi, onun bu şehirde tahsil maksadıyla bir süre bulunduğunu veya ilmi hayatını burada geçirdiğini düşündürmektedir. Biyografisine *İnbâhû'r-ruvâi'ta* yer veren eski müellif olan İbnü'l-Kıftî'nin (ö. 646/1248) onun hakkında yazdıkları birkaç satırı geçmediği gibi Zehebî, İbnü'l-Cezârî gibi müellifler de İbnü'l-Kıftî'nin kaydettikleri üzerine bir şey ekleyememiştir. Zehebî, Secâvendî'nin hocalarının kimler olduğuna ve kendisinden kimlerin faydalandığına dair bir bilgisinin bulunmadığını ayrıca ifade etmektedir. İbnü'l-Kıftî'nin onun tefsirinden söz ederken hacminin küçük olmasına rağmen önemli ve faydalı yanlarına işaret etmesi, Zehebî'nin *Kitâbü'l-Vakf ve'l-ibtidâ'* adlı eserini zikrederken bu çalışmanın müellifin derinliğini gösterdiğini belirtmesi onu ancak eserleriyle değerlendirilebildiklerini göstermektedir. İbnü'l-Kıftî, Secâvendî'nin vefat tarihi için "VI. asrın ortaları" ifadesinin kullanırken Safedî bu tarihi 560 (1165) olarak zikretmiş, daha sonraki müellifler aynı tarihi tekrarlamıştır.

Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî'nin *'Aynü'l-me'ânî fi tefsiri's-seb'i'l-meğânî* adlı eserinden iki sayfa (Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhîm Paşa, nr. 122, vr. 2^a, 246^a)

şı yaparak onu tahkik etmiş ve *Kitâbü'l-Vağf ve'l-ibtidâ'* adıyla yayımlamıştır (Amman 1422/2001). 3. *Ğarâ'ibü'l-Kur'ân*. 4. *Ma'rifetü aḥzâbî'l-Kur'ân ve en-şâfihi ve erbâ'ihî ve eczâ'ih* (kaynaklarda zikredilmeyen son iki eserin nüshaları için bk. *el-Fihrisü's-şâmil*, I, 204). 5. *el-Vağfü ve'l-ibtidâ'ü's-şâgîr*. 6. *İlelü'l-kurâ'ât*. Son iki eserin günümüze ulaşmış ulaşmadığına dair bir bilgi yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, *İzâhu'l-vağf ve'l-ibtidâ'* (nşr. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan), Dimaşk 1390/1971, I, 149-150; Ebû Amr ed-Dânî, *el-Müktefâ fi'l-vağf ve'l-ibtidâ'* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî), Beyrut 1404/1984, s. 138-139; İbnü'l-Kıftî, *İnbâhu'r-ruvât*, III, 153; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 551-560*, s. 368-369; Safedî, *el-Vâfi*, III, 178; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, II, 157; Dâvûdî, *Ṭabakâtü'l-müfessirîn*, II, 155-156; *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulûmü'l-Kur'ân, maḥṭûṭâtü't-tefsîr ve 'ulûmüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1989, I, 204; Süleyman Mollaibrahimoğlu, *Süleymaniye Kütüphanesi'nde Bulunan Yazma Tefsirler*, İstanbul 2002, s. 103-105, 113-114, 207, 297, 393; R. Pareth, "Secâvendî", *İA*, X, 301-302; R. Sellheim, "al-Sağjâwandî", *EI*² (İng.), VIII, 739; Dihhudâ, *Luğatnâme*, VIII, 12080.

TAYYAR ALTIKULAÇ

SECCÂD

(السجادة)

Çokça ibadet

ve secde etmeleri dolayısıyla
Ali b. Hüseyin Zeynelâbidîn ile
(ö. 94/712)

Ali b. Abdullah b. Abbas'a
(ö. 118/736)
verilen lakap

(bk. ALİ b. ABDULLAH b. ABBAS;
ZEYNELÂBİDÎN).

SECCADE

(السجادة)

İlk dönem kaynaklarında, Türkiye'de *namazlağ* veya *namazlık* da denilen yaygının Arapça adı *seccâdeye* (secdeden) rastlanmaz. Ancak bazı muahhar kaynaklar, ilk dönemlerde üzerinde namaz kılınan halı-kilim türü yaygılardan seccade olarak söz eder. Hz. Peygamber'in, üzerinde namaz kıldığı hurma lifinden dokunmuş küçük hasır kaynaklarda *humre* (örtü) adıyla geçmektedir (Buhârî, "Şalât", 21; Müslim, "Mesâcid", 270). Abdullah b. Ömer'in bir halı seccadesi (tinfise) olduğu rivayet edilir (*Müsned*, II, 56). İbn Teymiyye, İmam Mâlik'in, Abdurrahman b. Mehdi'nin Medine'ye geldiğinde mescide bir seccade serme-

sini hoş görmediğini ve onu bid'at saydığını söyler (*el-Fetâva'l-kübrâ*, II, 33). Abbâsî Veziri Hâmid b. Abbas'ın yolculuğa çıktığında beraberindekilerle birlikte namaz kılmak için yanında 400 seccade bulundurduğu bilinmektedir (İbnü'l-Cevzî, VI, 180). İbn Kesîr'in nakline göre 583'te (1187) Kudüs fethedilince Mescid-i Aksâ temizlenip kandiller asılmış ve seccadeler (bûsût) serilmiştir (*el-Bidâye*, XII, 324).

En yaygın seccade tipi halı seccadedir ve günümüze ulaşan en eski örnekleri, 1905'te F. R. Martin tarafından Konya Alâeddin, 1930'da R. M. Riefstahl tarafından Beyşehir Eşrefoğlu camilerinde keşfedilen ve "Konya grubu" denilen Anadolu Selçuklu halılarıdır (*DİA*, XV, 255). Üçü bütüne yakın, diğerleri parça halinde olan bu halılar (TİEM, nr. 681, 683, 685, 688, 689, 692, 693; Konya Müzesi, nr. 1034) XIII. yüzyıla tarihlenmektedir. Daha sonraki yüzyıllarda seccadeler halı grupları içinde farklı bir sınıf oluşturmuştur. Bunlar Uşak, Gördes, Ladik, Kula gibi dokundukları yerin farklı özelliklerini yansıtmakla beraber (bk. HALI) boyutları ve halının diğer motifleriyle bütünlük arzeden mihrap, kandil, Kâbe resmi, yazı gibi süslemeleriyle ayrılırlar ve ait oldukları yöreye göre de "mihraplı Gördes", "kandilli Gördes" gibi adlar alırlar. Bazı seccadelerde mihrapların yanlarında sü-

tunçeler bulunur ve bu seccadelere halk arasında, sütunçeler nargile marpuçuna benzetilerek "marpuçlu seccade" denilir. Bazı örneklerde de alının secdeye geldiği yere yerleştirilerek içine âyetler yazılan dikdörtgen bölüm "âyetlik", ayak kısmına düşen benzer bölüm ise "tabanlık" olarak adlandırılır. Seccadeler bir kişinin namaz kılacağı şekilde planlandığı gibi benzer desenlerin tekrarıyla elde edilen, camiler için dokunmuş tek veya çift sıralı saf seccade-şi şeklinde de yapılmaktadır.

Mevcut en eski seccade örneklerinden biri XV. yüzyıla aittir ve Sivrihisar Şeyh Baba Yûsuf Tekkesi'nde bulunmuştur. 1,28 × 3,11 m. ölçülerinde olan bu saf seccadesinde koyu mavi zemin üzerine iki sıra, uçları ok başı biçiminde sonuçlanan üçgenlerden oluşturulmuş on altı mihrap yer alır. Mihraplar yan yana dizilmiş sandukaların cepheden görünüşünü hatırlatmaktadır. Bordür küflü olup köşeli "S" motiflerinin tekrarlandığı zincir şeklinde ince sularla çevrilidir. XV. yüzyıla ait diğer bir seccade Konya Kılıcarslan Kümbeti'nden alınmıştır. Kahverengi tabii yünden zemin üzerinde, araları birbirine bağlı üçer uzun altıgenle doldurulan şeritler birleşerek mihrabı meydana getirmiştir. 1,29 × 0,86 m. boyutlarındaki seccadeyi sarı üzerine yeşil ince küflü bir bordür çevreler.

XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı saray halılarına dayanan saf seccadelerinin çeşitli örnekler halinde bol miktarda yapıldığı görülmektedir. Bunlar konturlu mihrapları, değişik renk ve motifleriyle çok cazip kompozisyonlar meydana getirmiştir. Mihrap zemini çoğunlukla zengin dolgu motifleriyle süslenmiştir. Bazı örneklerde ayağın geleceği yerlere simetrik rûmillerin süslediği ikişer taban, mihraba da ince zarif zincirlerle asılmış işlemeli kandil motifleri yerleştirildiği görülür. Bazan bahar dalları, lâle, karanfil, gül ve sümbül motifleri zemini doldurur ve insanda bir çiçek bahçesinde namaz kılıyormuş duygusu uyandırır (Aslanapa, s. 152).

Kurt Erdman saray halılarının en güzel örneklerini seccadelerin teşkil ettiğini ve lâle, karanfil, sümbül gibi üç karakteristik Türk çiçeğinin verilisindeki natüralizm ile tabiatın uzak palmet ve rozet çiçeklerinin usta bir desen ve kompozisyon sayesinde ortaya koyduğu birliğin yüksek bir sanat seviyesini gösterdiğini söyler. Yavuz Sultan Selim tarafından Tebriz'den getirilen ustaların katkılarını kastederek bunların kökte İran'a dayanmasına rağmen tamamen kendine özgü olduğunu belirtir (15. Asır Türk Halısı, s. 112).

İran halı-seccadesi